

היבטים לשוניים בפרשת בראשית עו

דקדוקי קריאה והדרכת הקורא בפרשת בראשית, בהפטרה ובראשון של פרשת נח

וַיְהִי – בין אם יש געיה בין אם אין ¹ היר"ד בשוא נח
א ג יְהִי אֹר: המילים אינן מוקפות
א ה קָרָא לַיְלָה: טעם נסוג אחור לקו"ף
א ו לָמִים: הלמ"ד קמוצה
א ז מַעַל לָרְקִיעַ: להיזהר מהבלעת אות
א ט וַיְהִי-כֵן: תיבה בודדת בתחום הסילוק (סוף פסוק), מוטעמת בטעם סוף פסוק בלבד. אין טעם טיפחא בתיבה וַיְהִי, כן הדבר גם בהמשך הפרק
א י יָמִים: היר"ד בפתח ולכן המ"ם אחריה בדגש חזק, רבים של 'ים'. כן הדבר גם בהמשך פס' כב
א יא תַּדְשָׂא: געיה בתי"ו והדל"ת בשווא נח. דְּשָׂא: הדל"ת ברביע ולא בזקף. עָשָׂה פָּרִי: טעם נסוג אחור לעי"ן, וכן בהמשך הפסוק עָשָׂה-פָּרִי, יש להעמיד קלות את קריאת העי"ן מפני געיה. בשני המקרים דגש חזק בפ"א הראשון אתי מרחיק, והשני מדין דחיק
א יח וַלֹּהֶב־בָּיִל: געיה בשורק והלמ"ד בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים ²
א כב וַיִּבְרָךְ: במלעיל וכן הדבר בכל המקרא
א כד וַחֲתִיתֹ-אֶרֶץ: געיה בחי"ת
א כט לֹא-כָלָה: האל"ף בקמץ קטן והכ"ף אחריה בשווא נח, כן הדבר גם בפס' הבא
א לא יוֹם הַשְּׁשִׁי: היחיד מבין ששת ימי הבריאה בה"א הידיעה
ב א וַיִּכְלֹ: היר"ד בשוא נח ³ והמילה במלרע ⁴
ב ג שָׁבַת: לשון עבר, השי"ן קמוצה והבי"ת אחריה רפויה
ב ד בַּהֲבִרָאִם: הר"ש בשוא נע, לא: בַּהֲבִרָם וכן לקמן ה ג
ב ז וַיֵּצֵר: במלעיל, נכון הדבר גם בהמשך פס' יט. וַיִּפָּח: במלרע
ב ח גֶן-בְּעֵדֶן: גֶן- במקף ולא במרכא
ב יב וַיִּזְהַב: געיה תחת השורק והזי"ן בשווא נע
ב טו לַעֲבֹדָה וּלְשִׁמְרָה: העי"ן והשי"ן בקמץ קטן הה"א בשתייהן במפיק.
ב יז אָכַלָה: הכ"ף בקמץ קטן
ב יח אָעֱשָׂה-לָּו: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן בחטופה, בלמ"ד דגש חזק מדין דחיק
ב יט מַה-יִּקְרָא-לָּו: להיזהר מהבלעת היר"ד. לא מֵאִיקְרָא. היר"ד דגושה

¹ בעניין הגעיה במילה זו מתי היא מופיעה, עיין בסוף התנ"ך של ברויאר מוסד הרב קוק עמ' תז סעיף ט, וביתר אריכות בספר טעמי המקרא עמ' 183.

² החטף פתח המופיע בכמה דפוסים אינו אלא להורות על הנעת השווא ולא על קריאת החטף עצמו

³ וכן בהמשך קידוש ליל שבת: וַיִּכְלֹ. וַיִּבְרָךְ. וַיִּקְדָּשׁ

⁴ משום מה בקידוש ובתפילה אפשר לשמוע קוראים אותה מלעיל

בר' ב כא לא-מצא עֶזְרָא: אין טעם נסוג אחור למ"ם
 ב כב וַיִּבֶן: במלעיל. אֶת-הַצֵּלָע: במלרע
 ב כג לְזֹאת יִקְרָא: יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא יישמע שהת"ו שבסוף התיבה הראשונה
 עומדת בראש התיבה השנייה. לְקַחָהּ-זֹאת: העמדה קלה בלמ"ד מפני הגעיה ובשורק, הקו"ף
 אחריה בשווא נע על אף שהרבה דפוסים ניקדוה בחטף קמץ⁵, דגש חזק בז"ן מדין דחיק
 ב כד יַעֲזֹב-אִישׁ: העמדה קלה ביו"ד למנוע הבלעת העי"ן החטופה והזי"ן בקמץ קטן
 ב כה עֲרוּמִים: דגש חזק במ"ם על אף שהרי"ש לפניו בשורק
 ג ג פֶּן-תִּמְתְּנוּ: תיבה יחידה בתחום הסילוק (סו"פ) ומוטעמת בטעם זה בלבד; אין טיפחא במילה
 הראשונה
 ג ה אֲכַלְכֶּם: הכ"ף בקמץ קטן. וְהִיָּתָם: הה"א בשווא נח ואחריה יו"ד בחירק מלא. כְּאֱלֹהִים:
 האל"ף אינה נשמעת, כאילו כתוב, 'כְּלוֹהִים'
 ג ו גִּם-לְאִישָׁהּ: מפיק בה"א, קריאה ללא מפיק יש בה כדי לשבש את משמעות הכתוב
 ג יא אֲכַל-מִמֶּנּוּ: הכ"ף בקמץ קטן
 ג יב נִתְּנָה-לִּי: געיה בנז"ן הראשונה ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק
 ג יג הַשִּׁיאֲנִי: שי"ן ימנית
 ג טז עֲצֹבוּנָךְ: הצד"י דגושה והשווא נע. יִמְשָׁל-בָּךְ: השי"ן בקמץ קטן
 ג יז כִּי-שָׁמַעְתָּ: במקף ולא במונח
 ג יט תֹּאכַל לֶחֶם⁶ טעם נסוג אחור לת"ו. כִּי-עָפָר אֶתָּה: תיבת אֶתָּה במלעיל והאל"ף בפתח
 ואין טעם נסוג אחור בתיבת עָפָר
 ג כא כְּתִנּוֹת: הכ"ף בקמץ קטן
 ד ב רַעַה צֹאן: טעם נסוג אחור לרי"ש
 ד ז תִּמְשָׁל-בּוֹ: השי"ן בקמץ קטן
 ד יא וְעָתָה אָרוּר אֶתָּה: הראשון בעי"ן ובמלרע, השני באל"ף ובמלעיל
 ד טו כָּל-הֶרֶג קָיִן: אין טעם נסוג אחור
 ד טז וַיֵּצֵא קָיִן: טעם נסוג אחור ליו"ד
 ד יז בָּנָה עֵיר: טעם נסוג אחור לבי"ת. כָּשֶׁם בָּנוּ חֲנוּךְ: טעם טפחא בתיבת כָּשֶׁם
 ד יח לְחֲנוּךְ: הלמ"ד בפתח
 ד יט וַיִּקַּח-לָוִ: געיה ביו"ד
 ד כב אֶת-תּוֹבֵל קָיִן: טעם נסוג אחור לת"ו השנייה
 ד כג הַאֲזָנָה: האל"ף בשווא נח
 ה כט זָה: שני טעמים באותה תיבה, יש לקרוא קודם את הגרשיים ואחריו את התלישא. אֲרָרָה:

⁵ מי שיקרא את הק' כמו חולם ואת הקמץ בח' כמו פתח – טועה!

⁶ רבים משתבשים בציטוט הפסוק ואומרים לָחֶם

ר"ש ראשונה בשווא נע

ה לב אַת-שֵׁם אַת-חֵם וְאַת-יָפֶת: טעם טפחא על תיבת אַת-שֵׁם

ו ג בְּשֵׁנָם: הגימ"ל פתוחה⁷

ו ט מִצָּא חֵן: טעם נסוג אחור למ"ם

הפטרת בראשית ישעיהו מב ה – מג י:

מב ה הָאֵל | יִי: אין כאן מונח לגרמיה אלא פסק לפני רביע⁸

מב ה רָקַע: במלרע

מב ו וְאַצְרָךְ: קמץ קטן בצד"י, והר"ש בשווא נח

מב ז לִפְקַח עֵינַיִם עוֹרוֹת: טעם טפחא בתיבת לִפְקַח. עוֹרוֹת: הו"ו רפויה בשווא נח. יִשְׁבִּי

חֲשָׁךְ: טעם נסוג אחור ליו"ד הראשונה, עם זאת השי"ן בשווא נע

מב יא יִשְׁבִּי סָלַע: טעם נסוג אחור ליו"ד הראשונה עם זאת השי"ן בשווא נע

מב יד אֶשֶׁם: שי"ן ימנית דגושה מנוקדת בחולם חסר

מב טז וּמַעֲקֵשִׁים: העמדה קלה במ"ם למנוע הבלעת העי"ן החטופה

מב יח וְהַעֲוִרִים הֵא"א בפתח

מב כא וַיֹּאדִיר: האל"ף בשווא נח

מב כב וּבִבְתִּי: ב"ת ראשונה בשווא נח על אף הקושי. הַחֲבָאוּ: ה"א בקמץ קטן. הָשֵׁב: שי"ן פתוחה

מב כד לְבָזִים: זי"ן ראשונה בשווא נע

מב כה וּתְלַהֲטֶהוּ: העמדה קלה בלמ"ד למנוע הבלעת ה"א החטופה

מג א וְעֵתָהּ: בגרשיים לא ברביע. בְּרֹאךְ: הר"ש בפתח לא בשווא⁹

מג ב לי-אַתָּה: במלעיל

מג ג כִּפְרָךְ: כ"ף רפויה ובקמץ קטן

מג ה אֶקְבֹּצֶךָ: כ"ף סופית דגושה

מג ט וַיֹּאסְפוּ: וא"ו החיבור בשווא נע, כן הדבר גם בהמשך הפסוק וַיִּצְדָּקוּ וַיִּשְׁמְעוּ וַיֹּאמְרוּ

מג י לא-נֹצֵר אֵל: טעם נסוג אחור לנר"ן

ראשון של פרשת נח:

ו ט הִתְהַלֵּךְ-נֹחַ: געיה בה"א הראשונה

ו יג וְהִנְנִי: נר"ן ראשונה בשווא נח על אף הקושי וכן בפס' יז

ו טז אָמַה: האל"ף בפתח והמ"ם אחריה בדגש חזק¹⁰. תַּחֲתֵימָם: הת"ו השנייה בחירק חסר

⁷ מי שקורא בקמץ – קורא מילה משוללת הבנה

⁸ במקומות אחרים במקרא שיש בהם פסק לפני רביע – הרי לדעת ר"מ ברויאר הוא טעם מונח לגרמיה

⁹ לא ייתכן שווא נע לפני שווא או חטף

ואחריה יר"ד, מנוקדת אף היא בחירק¹¹ ובדגש חזק. דומה הדבר בתיבה הבאה שְׁנִים

ו יז רֹחַ חַיִּים: יש להקפיד על הפרדת התיבות

ו יח וְהִקְמַתִּי ... וּבָאתִי: שתייהן מלרע עקב וי"ו ההיפוך לעתיד

ו כ שְׁנִים מִכָּל יָבֹאוּ אֵלַי לְהַחְיוֹת: ישנם קוראים המבלבלים מקרא זה לבין קודמו שְׁנִים מִכָּל תָּבִיא אֶל-הַתֵּבָה לְהַחְיוֹת אֶתֶּךָ ומוסיפים אחריו את התיבה 'איתך' הבאה בקטע הראשון בלבד

ו כא לְאַכְלָה: האל"ף בקמץ קטן

כמה הערות על תרגום אונקלוס בראשית מלוקטות מתאג' כתר שלום
א א בְּרִאשִׁית בַּקִּדְמוֹן, כמו הָאֲמִים לְפָנֶיךָ (דברים ב, י) מתורגם אימתני מלקדמין. כלומר לפני
הארץ.

א יא מִזִּרְעֵי זֶרַע ת'א: דבר זרעיה מזרע [שהזרע שלו נזרע] בסדר הפוך מהמקרא.
א'ה: בפשטות מתפרש שהעשב מייצר זרעים, כמו בהמשך הפסוק עַץ פָּרִי עֹשֶׂה פְּרִי, התרגום
מציין שלא רק עושה זרעי מאכל אלא עושה זרעי זרע כמו בהמשך הפסוק אֲשֶׁר זֶרַע־בּוֹ.

א כ וְעוֹף יְעוֹפֵף בַּדְּפּוּס סביוניטה וְעוֹפֵא יִפְרַח וכן בשאר התרגומים, כאן הציווי הוא על
יצירת העופות וגם על עפיפתם. לפי הגרסה דפרח, הציווי הוא על יצירת עוף מעופף.

א כז בְּצִלִּם אֱלֹהִים ת'א: בְּצִלִּם אֱלֹהִים למה לא כצפוי 'בצלמא דיי'?
א'ה: כל שם אלהות מתורגם כאן 'יי' ולא 'אלהא'; כאן התרגום השאיר במתכוון את המילים
העבריות ללא תרגום.

ב ה לַעֲבֹד אֶת-הָאֲדָמָה: הרב ד"ר רפאל בנימין פוזן פרשגן שבת בשבתו בראשית סח
א. אֲדָמָה מתורגם בקביעות אֲרַעָא: "לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה (בראשית ג, כג)" – "לְמַפְלַח בְּאֲרַעָא",
"תַּעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה" (ד, יב) – "תַּפְלַח בְּאֲרַעָא". זולת "וְאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה" (ב, ה) –
"לְמַפְלַח יַת אֲדָמָתָא", וכן בפסוק שאחריו: "וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה" – "וּמִשְׁקֵי יַת כָּל
אֲפִי אֲדָמָתָא". וכן "מִזִּבְחַת אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִּי" (שמות כ, כא) "מִדְּבַח אֲדָמָתָא". לכך העירה המסורה
לאונקלוס: האדמה דמתרגם אֲדָמָתָא ג' באוריתא, וסימן: "וָאָדָם אֵין", "וָאָד יַעֲלֶה", "מִזִּבְחַת
אֲדָמָה". מה הטעם?

ב. בביאורו הראשון הציע יא"ר שרק אֲדָמָה במשמע עֶפֶר מתורגם אֲדָמָתָא. לכן "מִזִּבְחַת
אֲדָמָה" – "מִדְּבַח אֲדָמָתָא" כחז"ל: "מִזִּבְחַת נחשת מלא אדמה תַּעֲשֶׂה לִּי" (מכילתא). ואולם
אֲדָמָה במשמע פְּנֵי הָאָרֶץ דוגמת "כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה" (יב, ג) או במשמע קֶרֶק, שְׂדֵה זֶרַע כגון
"וְקִיָּן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה" (ד, ב) באלה מתורגם אֲרַעָא, שם כללי. ע"פ הנחה זו טען שגם אצלנו
אֲדָמָה מציין בדווקא את העפר ולכן תרגם אֲדָמָתָא. ודוחק: גם "עַד שׁוֹבֵךְ אֶל הָאֲדָמָה" (ג, יט)
"לְאֲרַעָא", היה ראוי להתרגם אֲדָמָתָא¹².

¹⁰ כן הדבר בכל המקרא, בשונה מאָמָה במשמעות של שפחה, עיין רש"י שמות ב ה

¹¹ החירק ב"ד הוא חירק מלא תנועה גדולה. כתיב מלא וחסר מקראי אינו קובע את המבנה הדקדוקי

¹² א'ה: נכון שאדם מקורו מן העפר, אבל הוא נטמן באדמה. אינני רואה למה צפוי יותר לאדמתא יותר מ'לארעא'.

ג. יותר מסתבר ביאורו השני: כש"ארץ" ו"אדמה" מופיעות בפסוק אחד (כבפסוקנו: "טרם יהיה בארץ... לעבד את האדמה") תרגם אֲדָמָה אֲדָמָתָא, שלא לכפול לשון אֲרָעָא. ועדיין קשה מפסוקים דומים שבהם נכפל אֲרָעָא כגון "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה... כימי השמים על הארץ" (דב' יא, כא) "בדיל דיסגון יומיכון וימי בניכון על ארעא... כימי שמיא על ארעא"¹³. וצ"ע.

ב ח מְקָדִם האם הגן נמצא בצד מזרח? ת"א: מלקדמין, ולא ממדינחא. וכן בהמשך ג כג מְקָדִם לְגַן־עֵדֶן מְקָדִמִּין לְגַנְתָּא דְעֵדֶן. במקרא הראשון הגן נמצא מְקָדִם; במקרא השני להט החרב והכרובים מְקָדִם לְגַן־עֵדֶן אבל מחוץ לגן.

תן לחכם ויחכם-עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע משולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם): www.ladaat.net/qilionot.php

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום העלאת מאמרים
<https://mail.google.com/mail/ca/u/0/#search/dvir/14abf5febc771ff6>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בגושים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺

¹³ כאן (בספר דברים) יש מרחק גדול למדיי בין המילים, אבל גם בפסוקנו הם מרוחקים, אולי ההבדל אם ארץ בא מקודם או אדמה מקדימה.